

ISSN № 2312-0665

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

ЛІНГВІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

**Збірник наукових праць
Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди**

Випуск 45

Харків 2017

Редакційна колегія: **Голобородько К.Ю.** — гол. ред., д-р філол. наук, проф., декан укр. мовно-літературного фак-ту ім. Г.Квітки-Основ'яненка; **Дорошенко С.І.** — заст. гол. ред., д-р філол. наук, проф. каф. укр. мови ХНПУ ім. Г.С. Сковороди; **Горнятко-Шумилович А.** — д-р філол. наук, проф. каф. україністики ун-ту ім. Адама Міцкевича в Познані (Польща); **Гулак А.Т.** — д-р філол. наук, проф. каф. слов'янських мов ХНПУ ім. Г.С. Сковороди; **Космеда Т.А.** — д-р філол. наук, проф. каф. укр. мови ХНПУ ім. Г.С. Сковороди; **Маленко О.О.** — д-р філол. наук, проф., зав. каф. українознавства та лінгводидактики ХНПУ ім. Г.С. Сковороди; **Мозер М.** — габілітований д-р, екстраординарний проф. Інституту славістики Віденського ун-ту (Австрія); **Олексенко О.А.** — к.ф.н., проф., зав. каф. укр. мови ХНПУ ім. Г.С. Сковороди; **Степанченко І.І.** — д-р філол. наук, проф., зав. каф. слов'янських мов ХНПУ ім. Г.С. Сковороди; **Беляєва Т.В.** — к.ф.н., доц. каф. укр. мови ХНПУ ім. Г.С. Сковороди; **Піддубна Н.В.** — к.ф.н., доц. каф. укр. мови ХНПУ ім. Г.С. Сковороди; **Тимченко Ю.О.** — к.ф.н., в.о. доц. каф. укр. мови ХНПУ ім. Г.С. Сковороди; **Щербакова Н.В.** — к.ф.н., доц. каф. укр. мови ХНПУ ім. Г.С. Сковороди;

Рецензенти: **Степаненко Микола Іванович**, д-р філол. наук, проф., ректор ПНПУ ім. В.Г. Короленка;

Калашиник Володимир Семенович, д-р філол. наук, проф. каф. укр. мови ХНУ ім. В.Н. Каразіна

Затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (пр. № 5 від 28.08.2015)

Постановою Президії ВАК України № 1-05/1 від 10.02.2010 р. (перереєстрація від 13.07.2015 р., наказ МОН № 747) збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Спеціальність ДАК: *філологічні науки (мовознавство, українська мова).*

Електронну версію журналу включено до Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського.

Збірник зареєстровано в міжнародних каталогах періодичних видань та базах даних: Ulrichsweb Global Serials Directory, OCLC WorldCat, Index Copernicus, Open Academic Journals Index (OAJI), Research Bible, BASE (Bielefeld Academic search Engine), Google Scholar (Гугл Академія), Polska Bibliografia Naukowa, ERIH PLUS.

ISSN 2312-0665 (Print), ISSN 2312-7546 (Online)

Свідectво про державну реєстрацію: KB № 15671-4143 ПР від 21.09.2009 року.

Адреса редакції: 61168, м. Харків, вул. Валентинівська, 2.

Телефон: (0572) 68-02-36

Електронну версію збірника розміщено на сайті:

<http://journals.hnpu.edu.ua/ojs/linguo>

E-mail: lingvos@meta.ua

Лінгвістичні дослідження : Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. — Харків, 2017. — Вип. 45. — 220 с.

Відповідальний за випуск: к.ф.н., проф. О.А. Олексенко

© Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ЛЕКСИКОЛОГІЯ. ФРАЗЕОЛОГІЯ

УДК 811.161.2'373.22

А. В. Гріччина

УРБАНОНІМІКА ЯК ГАЛУЗЬ СУЧАСНИХ ТОПОНІМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Стаття присвячена з'ясуванню сутності й дослідницьких завдань урбаноніміки як розділу сучасної топоніміки. Уточнені поняття «урбанонім» та «урбанонімія», які є базовими для цієї галузі ономастики, проаналізовані останні доробки українських ономастів у галузі урбанонімного корпусу українських міст. Доведено, що актуальність лінгвістичного вивчення закономірностей формування й функціонування урбанонімів зумовлена багатьма факторами, серед яких стрімка урбанізація українського суспільства, динамічність номінаційного процесу, культурологічний і педагогічний аспекти топоніміки, а також важливість безперервного накопичення нового фактичного матеріалу.

Ключові слова: топоніміка, топонімія, топонім, урбаноніміка, урбанонімія, урбанонім, ергонім.

Гриччина А. В. Урбанонимика как отрасль современных топонимических исследований. В статье описаны суть и исследовательские задачи урбанонимики как раздела современной топонимики. Уточнены понятие «урбаноним» и «урбанонимия», которые являются базовыми для этой отрасли ономастики, проанализированы последние работы украинских ономастов в исследовании урбанонимного корпуса украинских городов. Доказано, что актуальность лингвистического изучения закономерностей формирования и функционирования урбанонимов обусловлена рядом факторов, среди которых стремительная урбанизация украинского общества, динамичность номинационного процесса, культурологический и педагогический аспекты топонимики, а также важность постоянного накопления нового фактического материала.

Ключевые слова: топонимика, топонимия, топоним, урбанонимика, урбанонимия, урбаноним, эргоним.

Hrichchina A. V. Urbanonymy as a Branch of Modern Toponymic Research. The main points and research problems of urbanonymy as a branch of modern toponymics have been described in the article. The notions of "urbanonym" and "urbanonymy" which are the basic ones for this field of onomastics have been defined and clarified. The recent works presented by Ukrainian onomasts in the study of the urban place names of Ukrainian cities have been analyzed. Domestic linguistic research workers hold different views on the classification of urban place names, however the motivation principles of their nomination have much in common. It has been proved that the topicality and relevance of studying the patterns of formation and functioning of urbanonyms in the framework of linguistic research are derived from a number of factors, including the rapid urbanization of Ukrainian society, the dynamic nature of the nomination process, the cultural and pedagogical aspects of studying toponymy, and the importance of the constant accumulation of new factual material.

Key words: toponymics, toponymy, toponym, urbanonymics, urbanonymy, urbanonym, ergonym.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. — М.: Изд-во иностранной литературы, 1955. — 416 с. 2. Гак В.Г. Теоретическая грамматика французского языка. — М.: «Высшая школа», 2000. — 1220 с. 3. Молодженя О.Ю. Генетичні і стратегічні типи мовної гри (на матеріалі іспаномовного художнього і мас-медійного дискурсу): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 «Романські мови». — К., 2015. — 20 с. 4. Ніколашина Т.І. Порівняльно-уподіблювальні прислівники синтаксичного ступеня адвербіалізації у сучасній українській літературній мові // Наукові записки, Серія: Філологічні науки (мовознавство). — 2001. — №31— С. 118—120. 5. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность — Л. : Наука, 1974. — 432 с.

ДЖЕРЕЛА

1. Cardinal M. La souricière. — P.: René Julliard, 1965. — 224 p. 2. Genevoix M. La motte rouge. — P.: Éditions du Seuil, 1979. — 288 p. 3. Perec G. La vie mode d'emploi. — P.: Hachette, 1978. — 706 p. 4. Sender A. Le sang des dauphins noirs. — P.: Éditions XO, 2012. — 412 p. 5. Simon C. Le sacre du printemps. — P.: Calmann-Lévy, 1984. — 196 p. 6. Tournier M. Le coq de bruyère. — P.: Éditions Gallimard, 1978. — 348 p.

Лепетюха Анастасія Вікторівна — кандидат філологічних наук, доцент кафедри романської філології, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Вул. Валентинівська 2, м. Харків, 61168, Україна.

E-mail: lepetyukha.anastasiya@mail.ru
tel. (057)7172113, +38 0502140336.
ORCID: 0000-0002-2812-4510

Anastasiia Victorivna Lepetiukha — Ph.D in Philology, Associate Professor, Department of Romance Philology, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. Valentynivska Str. 2, Kharkiv, 61168, Ukraine.

УДК 002 : 81'272

О. І. Мізіна, Л. А. Чередник

СКЛАДНОНУЛЬСУФІКСАЛЬНІ ДЕРИВАТИ ЯК ОБ'ЄКТ ДОКУМЕНТНОЇ ЛІНГВІСТИКИ (на прикладі технічної метамови)

У статті розглянуто місце матеріально не вираженого суфікса у словотвірній системі прикметника української мови, роль та функціонально-стильові особливості складнонунульсуфіксальних ад'єктивних дериватів з першим прикметниковим та числівниковим компонентами, що входять до складу бінарних термінів технічної метамови. Установлено, що відповідні композити активно вживаються в текстах спеціальних документів, зокрема наукового, технічного і правового характеру, утворюючи бінарні терміносполуки як економну форму подачі інформації про специфічні ознаки частини механізмів, інструментів та зброї; особливості елементів будівель і споруд; частини засобів пересування, необхідні для їх класифікації.

Ключові слова: документна лінгвістика, термінологічне словосполучення, нульовий суфікс, складнонунульсуфіксальний ад'єктивний дериват, соматичний компонент.

Мизина О. И., Чередник Л. А. Сложнонунульсуффиксальные дериваты как объект документной лингвистики (на примере технического метаязыка). В статье рассмотрены место материально не выраженного суффикса в словообразовательной системе имени прилагательного украинского языка, роль и функционально-стилевые особенности сложнонунульсуффиксальных адъективных дериватов с первым компонентом, выраженным прилагательным или числительным, входящими в состав бинарных соединений технического метаязыка. Установлено, что соответствующие композиты активно используются в текстах специальных документов, в том числе научного, технического и правового характера, образуя бинарные терминосоединения как экономную форму подачи информации о специфических признаках частей механизмов, инструментов и оружия; особенностях элементов зданий и сооружений; частях средств передвижения, необходимых для их классификации.

Ключевые слова: документная лингвистика, терминологическое словосочетание, нулевой суффикс, сложнонунульсуффиксальный адъективный дериват, соматический компонент.

Mizina O. I., Cherednyk L. A. Adjectival Derivatives with Zero Suffixes as Object of Document Linguistics (based on technical meta-language). In the process of the specialists' preparation according to the speciality "Information, library and archive affairs" there is an important role of document linguistics that investigates not only the internal structure of the official document text and its content categories, but also linguistic and stylistic representation. Innovative processes in the terms vocabulary of the Ukrainian language is a constant object of analysis in scientific works of Ukrainian scientists but there are not fully explored word formation peculiarities of adjectives with the nought-suffix (non-expressed, but fixed) as a part of the formant.

The probation of dibasic derivatives, having been created with the nought-suffix and included in the system of connected terms collocations, calls for highly scientific interest; according to it there is the research actuality. The aim of the article is to find out the place, role and functional and stylistic peculiarities of complex nought-suffix adjective derivatives in the system of terms collocations of the technical meta-language in the official documents texts. Achieving of it requires solution to such issues: to set the development tendencies of the nought-suffix formation of adjectives in the system of terms collocations in scientific and technical vocabulary; to reflect functional and stylistic peculiarities of complex nought-suffix adjectives, based on the attributive

collocations, which are the part of two-component terms of the technical meta-language in the documents information.

It has been established that complex nought-suffix adjectives with the first adjective and numeral components being the part of two-component terms and derived from the attributive collocations are being used actively in specialized documents texts of the technical meta-language, especially of scientific, technical and law means elaborating binary terms formations that are the economic form of information representation about specific features of the mechanism parts, instruments and weapons; peculiarities of the buildings and constructions elements; the parts of moving machines needed for their rank.

The complex nought-suffix adjectives are widespread in scientific style of the speech that is explained according to their high informing in connection with linguistic economy and semantic content of such formations. The analysis results of structure-semantic and functional-stylistic peculiarities of complex adjectives created with non-expressed affix confirms the thought about an active role of the formant with the nought suffix in words formation and so in the development of the terms vocabulary in the Ukrainian language.

Key words: documents linguistics, terminological word combination, the nought suffix, complex nought-suffix adjectives formation, somatic component.

Поява нових пізнавальних і професійних галузей людської діяльності, що особливо актуалізувалися в умовах глобальних світових змін, призводить до збільшення сфер функціонування мови і появи нових дисциплін, які потребують спеціального лінгвістичного вивчення. До таких новітніх явищ відноситься документна лінгвістика, що виникла на межі функціональної стилістики та лінгвістики тексту і є одним із напрямів сучасного прикладного мовознавства. Ця теоретико-прикладна дисципліна досліджує внутрішню структуру тексту службового документа, його змістові категорії, мовно-стилістичну репрезентацію. У сучасному лінгвістичному аспекті вона має на меті, по-перше, забезпечити наукову інтерпретацію мовних явищ та особливостей їхнього виявлення у сфері сучасних документно-інформаційних комунікацій, по-друге, висвітлити для фахівців-документознавців усі професійно необхідні лінгвістичні знання. Ця дисципліна вивчає особливості, закономірності й нормативність вербальної репрезентації документної інформації [7, с. 124].

Документна лінгвістика, що формує систему знань про специфіку структурної та змістової організації текстів документів, уміння моделювати ділові папери різних жанрів відповідно до певної комунікативної ситуації, розвиває майстерне володіння термінологічною лексикою, є важливою ланкою в підготовці спеціаліста, запорукою його успіху на ринку праці. Нині можна говорити про появу в сучасному прикладному мовознавстві документної лінгвістики науково-технічного спрямування, оскільки термінологічна компетенція вже давно стала складником професійної компетентності та відображає готовність і здатність фахівця демонструвати належні особистісні якості в ситуаціях професійного спілкування, мобілізуючи для цього знання фахової термінології, вміння та навички використовувати з точністю і лінгвістичною правильністю терміни в усному і писемному професійному мовленні відповідно до нормативних вимог [5, с. 311]. На нашу думку, молодий фахівець має знати різноманітні терміносистеми, що можуть бути пов'язані з його майбутньою трудовою діяльністю.

Інноваційні процеси у словниковому складі термінологічної системи української мови є постійним об'єктом аналізу в наукових працях українських дослідників. Проте, незважаючи на роботу, здійснену в цьому напрямі, питання формування та джерела поповнення нормативної науково-технічної номенклатури та структурно-словотвірні особливості назв наукових номенів у сучасній українській мові залишаються до кінця не з'ясованими, зокрема словотвірні особливості прикметників-термінів із нульовими суфіксами як складником форманта не були предметом дослідження в українській мові, хоча їхні словотвірні типи є досить продуктивними в науковому дискурсі, що підтверджується матеріалами термінологічних словників та довідників. Тому розгляд двоосновних дериватів, утворених нульовими суфіксами, які увійшли до складу зв'язаних термінів-словосполучень, викликає значний науковий інтерес, що зумовлює актуальність дослідження.

Мета нашої статті – виявити місце, роль та функціонально-стильові особливості складнонультсуфіксальних ад'єктивних дериватів у складі термінологічних словосполучень технічної метамови в тексті службового документа. Досягнення висунутої мети передбачає розв'язання таких завдань: установити тенденції розвитку нультсуфіксального творення прикметників у складі термінологічних словосполучень у науково-технічній термінології; висвітлити функціонально-стильові особливості складнонультсуфіксальних ад'єктивів, утворених на базі атрибутивних словосполучень, у складі двокомпонентних термінів технічної метамови в документній інформації; окреслити перспективи розвитку документної лінгвістики науково-технічного спрямування.

Спостереження за словотвірною номінацією у сфері технічної метамови останнього часу дають підставу вважати, що вона, як і вся термінологічна система, активно поповнюється за рахунок складених найменувань. Дослідники вважають, що багатослівні терміни набагато зручніші однослівних, оскільки дозволяють із більшою наочністю показати взаємовідношення окремих понять. Складений термін – це семантично складне найменування, яке з'єднує в одне ціле два або більше повнозначних слова. Він має свою схему будови або структуру, репрезентований дво-, три-, чотирикомпонентними термінами. Саме тому переважна більшість термінів технічної метамови утворилася за моделлю атрибутивного словосполучення.

Останнім часом велика увага приділяється словотвірним особливостям певних терміносистем, зокрема вивчаються й терміни, які утворилися за допомогою нульового суфікса. Нульова суфіксація у творенні військових термінів-субстантивів увійшла до кола досліджуваних проблем Н. Азарової [1], функціональні можливості нульового суфікса в межах поля інструментальності в дериваційній системі сучасної української мови розглянула Н. Долецька [4], дериватологічний аналіз нультсуфіксальних віддієслівних дериватів зі значенням опредметненої дії (на матеріалі технічної лексики) крізь призму лексики-словотвірних типів був здійснений Г. Логвиненко (Волинець) [6], субстантивні деривати з нульовим суфіксом у спеціальній фізичній термінології досліджувала І. Процик [8].

Науковий стиль охоплює всі види і сторони наукової діяльності і всі галузі знань (техніка, точні науки, природознавство, гуманітарні науки). На думку Л. Сидоренко [9] та ін., значну частину термінологічної лексики становлять прикметники, семантика яких пов'язана з якісною характеристикою предметів, якісною чи відносною визначеністю процесів, явищ. У складі термінологічних одиниць прикметники вживаються для відображення різноманітних зв'язків предметів, їхньої взаємодії. Прикметникова термінологічна одиниця виступає окремим знаком-найменуванням, що фіксує відношення між об'єктами дійсності. Розглядаючи прикметники в семантико-граматичному аспекті, І. Вихованець зазначає: «У прикметнику відбулося посилення дієслівного значення стану у бік постійної ознаки предмета» [2, с. 17]. Саме така специфіка прикметника визначає його функціонування у складі термінологічних одиниць.

У прикметникових суфіксальних дериватах, на думку А. Гришенка, засвідчено кінцеві результати словотвірних процесів, у яких визначальними з лінгвістичного погляду завжди були «пристосування іменникової, дієслівної <...> семантики для вираження найрізноманітніших ознак у зв'язку з загальним процесом ад'єктивізації» [3, с. 116]. Тому вивчення процесів і засобів на позначення властивостей предметів, їхніх якісних характеристик та набуття ними процесуальних ознак є актуальними для сучасного терміноутворення.

Найбільшу функціональну активність ад'єктивні деривати з матеріально не вираженим формантом виявляють у науковому стилі, оскільки мають семантико-словотвірний потенціал для творення складних термінів. Серед складнонультсуфіксальних ад'єктивних дериватів, що вживаються в технічній термінології в текстах службових документів, передусім привертають увагу ад'єктиви, утворені шляхом основоскладання зі сполучною головною (інтерфіксом) та нульовим суфіксом на базі словосполучення, що має в основі: 1) П + І, де П має різноманітну семантику, словотвірне значення «ознака за властивостями того, що названо мотивувальним іменником»: *гостро-, косо-, прямо-, рівно-, тупо-, тонко-, широко-*: *гостролезий, косозубий, прямозубий, рівноплекий, тупорилий, тонконосий, широкогорлий* тощо; 2) Ч + І, де Ч — власне кількісний числівник *одно-, дво-, три-, чотири-, п'яти-, шест-* та ін., словотвірне значення цього словотвірного типу «ознака за точною кількістю того, що названо мотивувальним іменником»: *одноголовий, тризубий, чотирикрилий, п'ятиверхий, шестикрилий* та ін.

За значенням постпозиційного компонента досліджувані складнонультсуфіксальні композити поділяємо на дві групи: 1) з другим соматичним компонентом (*голова (глава), зуб, крило, нога (ніжка), ріг, рука* та ін.); 2) з другим несоматичним компонентом (*схил, верх, колесо, верста* та ін.). Існують основи іменників, що виражають тільки соматичне (*палець, рука*) чи несоматичне поняття та основи полісемантичних лексем (можуть виражати як соматичне, так і несоматичне поняття), наприклад, іменникові основи: *-горбий* (*горб* «1. Невелике округле підвищення на площині: бугор, пагорб. 2. Жирові відкладення у вигляді наростів на спині у верблюда і деяких інших тварин») [10, Т. 2, с. 125]; *-крилий* (*крило* «1. Літальний орган птахів, комах та деяких

ссавців. 3. Нерухома відносно корпусу плоска поверхня літака (планера тощо), що підтримує його в повітрі під час польоту. 4. тех. Обертальна лопать вітряка. // Обертальна лопать турбіни, колеса пароплава») [10, Т. 4, с. 346]; *-палий* («*палець* «1. Одна з п'яти рухомих кінцевих частин кисті руки або ступні ноги у людини. 2. Кінцева частина лап тварин і птахів. 3. тех. Деталь у вигляді стержня в машинах, механізмах та ін.») [10, Т. 6, с. 25], а також омонімічні лексеми *-главий (-головий)* («*голова*¹ «частина тіла людини або тварини, в черепі якої міститься головний мозок; *глава*³ — (*архит.*) назва бані») [10, Т. 2, с. 109]. Деякі з іменникових основ можуть бути полімотивованими, напр., *-зубий* («*зуб* «кістковий утвір у роті людини та багатьох хребетних тварин, призначений для схоплювання, кусання й подрібнення їжі, а також для захисту»; «*зубець* — (спец.) гострий виступ на чому-небудь; частина знаряддя, інструмента, деталі механізму та ін. у формі гострого виступу») [10, Т. 3, с. 724].

Композитні прикметникові деривати, що утворені на базі синтагми «П + І» за структурою «П + І + *-φ-* + *-ий*», означають назви механізмів, машин, зброї тощо. Відповідні складні прикметники мають широку сполучуваність і однаково активно реалізують свої прямі та переносні значення: *гостроверха сучка (буй)*; *-лезий: тонколезий меч, гостролезий ніж*; *широкогорла гармата; гострорубий лютник; гострозуба борона, прямозубий редуктор, прямозубі та косозубі шестерні, прямозубий та косозубий вінець, дрібнозуба фреза, неповнозубі колеса*. Композити з іменниковою основою із соматичним значенням репрезентовані такими одиницями: *-головий: трасуючий гостроголовий снаряд, гостроголові, круглоголові кулі; -носий: тупоносі кулі, тупоносі та гостроносі рашпілі, напилки, кулемети, тягачі, тупоносі кувальські кувалди, тонконосі плоскозубці, гостроносий молоток, лютник, паяльник, тупоносий терпуг; -плечий* («*плече*): *рівноплекий важіль; -тілий: товстотілі міни, пустотілий ніж*.

Нульсуфіксальні композити з першим прикметниковим компонентом активно функціонують у метамові будівництва й архітектури й означають особливості елементів будівель і споруд. Вони репрезентовані дериватами з іменниковими основами: *-верхий: гостроверха солом'яна покрівля, плосковерхий сарай; островерхі, пласковерхі будівлі, туповерха покрівля; -дахий: крутодахі замки; -стелий: низькостелий будинок; -схилий: крутосхилий дах; -шпилий: гострошпилі кірхи (лютеранські церкви); -тілий* (соматичне значення): *широкотіла груба*. Складнонультсуфіксальні деривати з іменниковими основами *-носий* («*ніс*») у значенні «передня частина човна, судна, літака та ін.» [10, Т. 5, с. 426] і *-крилий* можуть означувати частини засобів пересування: *гостроносий корпус корабля; швидкокрилий літак, легкокриле приладдя*. Недостатність, достатність або рівність певної ознаки порівняно з нормою підкреслюють деривати з другим іменниковим компонентом: *-вагий: легковагий* («невеликої або меншої, ніж треба, ваги»): *легковагий сталевий брухт; шамотна легковага цегла*.

Серед ад'єктивів утворених на базі синтагми «Ч + І» за структурою «Ч + І + *-φ-* + *-ий*» (*-φ-* — нульовий суфікс) зафіксовані композити, що означають частини механізмів, інструментів, зброї з такими іменниковими основами: *-бокий: однобокий ніж, двобокий меч; -колесий: двоколесий велосипед; -зубий*

(← зубець): *хірургічний двозубий, тризубий гачок, однозубий розрихлювач бульдозерно-розрихлювального агрегату; -лезий: дволезий плуг; -крилий: однокрилий літальний апарат, двокрилий літак; -рубий: трирубий терпуг.*

У метамові будівництва та архітектури частини споруд і будівель означають ад'єктивні композити із основами: *-верхий: триверхий храм, чотириверха церква; -схилий: односхила покрівля, односхилий, двосхилий, чотирисхилий дах; -главий: Триглавий Покровський собор, чотириглава церква; -крилий: однокрилий поворотний міст*; частини корабля й судна – деривати з постпозиційним компонентом *-щоглий: однощоглий човен, двощогле судно, трищогла шхуна.*

До ад'єктивів, що означають частини механізмів, інструментів, зброї віднесено складнонультсуфіксальні деривати з іменниковими основами: *-голови́й: одноголовий зварювальний апарат; -лапий: однолапий якір, дюбель; -ногий: однонога опора; -плечий: дротяний одноплечий кламер, одноплечий румпель, двоплечий важіль, триплечий знімач, триплечий циркулятор мостового типу; -рогий: однороге ковадло, дворогий якір, дворогий наконечник стріли, трирогой ізолятор, однорогі, дворогі гаки для кранів.* Ці деривати з'явилися на основі метафоричного перенесення та вказують на подібність голови, лапи, ноги, плеча, рога істоти до виступів на знарядді, інструментах, деталях механізмів.

Останнім часом помітно активізувався процес широкого входження термінів у загальне мовлення, тому дослідження словотвірної-структурної особливості технічної термінології на сьогоднішній день залишається досить актуальним. Спостереження за словотвірною номінацією у сфері технічної метамови останнього часу дають підставу вважати, що вона, як і вся термінологічна система, активно поповнюється за рахунок складених найменувань. Складнонультсуфіксальні ад'єктиви з першим прикметниковим і числівниковим компонентами, що входять до складу двоконтактних термінів, утворених на базі атрибутивного словосполучення, активно вживаються в технічній метамові у текстах спеціалізованих документів, зокрема наукового, технічного і правового характеру, утворюючи бінарні терміносполуки як економну форму подачі інформації про специфічні ознаки частин механізмів, інструментів та зброї; особливості елементів будівель і споруд; частин засобів пересування, необхідні для їхньої класифікації.

Технічна метамова репрезентована складнонультсуфіксальними композитами з постпозиційним компонентом, що має значення соматичного і несоматичного поняття. Подібні основи полісемантичних лексем з'явилися на основі метафоричного перенесення та вказують на подібність голови, лапи, ноги, плеча, рога, руки істоти до виступів на знарядді, інструментах, деталях механізмів й утворені на основі вторинної номінації. Складнонультсуфіксальні ад'єктивні деривати поширені в науковому стилі мовлення, що пояснюється їхньою високою інформативністю в поєднанні з мовною економією і семантичною місткістю таких утворень. Результати аналізу структурно-семантичних і функціонально-стильових особливостей складних прикметників, утворених за участі матеріально не вираженого афікса, підтверджують думку про активну роль форманта з нульовим суфіксом у словотворенні, а відтак і в розвитку словника української мови.

На сучасному етапі ад'єктивні деривати з матеріально не вираженим суфіксом, що входять до складу бінарних термінів, є відкритою групою для поповнення новими лексемами.

У перспективі передбачено проаналізувати сферу функціонування й характер уживання нультсуфіксальних прикметникових дериватів у науковому стилі сучасної української мови на матеріалі медичної термінології з метою виявлення їхньої словотвірної продуктивності.

Документна лінгвістика науково-технічного спрямування є специфічною галуззю лінгвістичного знання, що потребує подальшого концептуального уточнення та адаптації вихідних понять, розроблених у традиційних напрямках лінгвістичних теоретичних і прикладних знань. Дослідження науково-технічного спрямування в сучасному прикладному мовознавстві належать до найбільш актуальних, оскільки науково-технічний обмін інформацією в умовах глобалізації є важливою умовою економічної стабільності як України, так і будь-якої іншої країни світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азарова Н. В. Способи морфологічного словотвору в українській військовій термінології [Електронний ресурс] // Вісник Запорізького державного університету. Філологічні науки. – 2002. – № 2. – Режим доступу : <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/2147.pdf>.
2. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті – К. : Наук. думка, 1988. – 256 с. – С. 17.
3. Грищенко А. П. Морфемна структура прикметника української мови (суфіксальний словотвір) // Морфологічна будова української мови. – К. : Наук. думка, 1975. – С. 96–140, 116.
4. Долецька Н. Ф. Нультсуфіксальні nomina instrumenti в дериваційній системі сучасної української мови // Вісник Запорізького державного університету. Філологічні науки. – 1998 – №1. – С. 44–47.
5. Дорошенко С. М. Формування термінологічної компетенції студентів технічного профілю // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство). – Вип. 5 : зб. наукових праць / за ред. академіка Л.І. Мацько. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. – С. 311–317.
6. Логвиненко Г. М. Нультсуфіксальні найменування оприлюдненої дії (на матеріалі технічної лексики) [Електронний ресурс] // Ucrainistica : Збірник наукових праць. – Кривий Ріг, 2002. – С. 110–117. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vftk/2007_4.pdf.
7. Медведь О.В. Документна лінгвістика як напрямок сучасного прикладного мовознавства // Гуманітарний часопис. – 2005. – № 2. – С. 124–126.
8. Процик І. Деривати з нульовим суфіксом у загальнонавчальній та терміній лексиці української мови // Вісник Львів. ун-ту. Серія філол. – 2004. – Вип. 34. – Ч. І. – С. 464–467.
9. Сидоренко Л. М. Суфіксальні деривати в професійній термінології (нормативний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». – К., 2004. – 19 с.
10. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; [гол. ред. І. К. Білодід]. – К. : Наук. думка, 1970–1980.

Мізіна Ольга Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства, культури та документознавства, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, Першотравневий проспект, 24, Полтава, 36011, Україна.

E-mail: ola_mizina@mail.ru

tel.: +380950954664, (0532)685856

orcid.org/0000-0002-1988-6353

Mizina Olga Ivanivna – Ph.D in Philology, Associate Professor, Department of Ukrainian Studies, Culture and Documentation, Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University. Pershotravnevyi Av. 24, Poltava, 36011, Ukraine.

Чередник Людмила Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства, культури та документознавства, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, Першотравневий проспект, 24, Полтава, 36011, Україна.

E-mail: ludmila.cherednik@gmail.com

tel.: +380506635929, (0532)631492

orcid.org/0000-0001-9589-8041

Cherednyk Liudmyla Anatolijivna – Ph.D in Philology, Associate Professor, Department of Ukrainian Studies, Culture and Documentation, Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University. Pershotravnevyi Av. 24, Poltava, 36011, Ukraine.

УДК 81'366:81'367

О. І. Мокляк

МОРФОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ПОСИЛЕННЯ ВПЛИВОВОГО ЕФЕКТУ АФЕКТОНІМІВ

Мета статті полягає в аналізі основних морфологічних засобів, які слугують увиразненню емоційності ласкавих звертань, посилюють впливовий ефект цих одиниць. З'ясовано, що інтенсифікації прагматичного потенціалу афектонімів сприяє несумісність реальної життєвої ситуації з вибором родової й числової форми апелятивів. Визначено, що силу впливу на співрозмовника активує також використання нестягнених форм афектонімів-ад'єктивів, позитивний перлокутивний ефект забезпечують ласкаві звертання, виражені прикметниками у формі суперлатива.

Ключові слова: афектоніми, морфологічні засоби, впливовий ефект, емоційність, інтенсифікатори, адресат.

Мокляк О. И. Морфологические средства усиления эффекта влияния аффектонимов. Целью статьи является анализ основных морфологических средств, которые служат интенсификации эмоциональности ласковых обращений, усиливают эффект влияния этих единиц. Выяснено, что прагматический потенциал аффектонимов обусловлен несовместимостью реальной жизненной ситуации с выбором родовой и числовой формы апелятивов. Силу воздействия на собеседника активует также использование полных форм аффектонимов-адъективов, положительный перлокутивный эффект реализуется посредством употребления ласковых обращений, выраженных прилагательными в форме суперлатива.

Ключевые слова: аффектонимы, морфологические средства, эффект влияния, эмоциональность, интенсификаторы, адресат.

Mokliak O. I. Morphological Means of Strengthening the Powerful Impact of Affectonims. The purpose of the article is to analyze the main morphological tools that serve as the emotional intensifiers or affectonims and reinforce the powerful effect of these items. The target object of the influence is the primarily sensual area of an agent which is directed to the positive side with the help of these items. Morphological paradigm of affectonims is represented mainly by substantivised and adjectivised items, grammatical category of gender and the number of parts of speech are used in a different unconventional context, and they intensify emotionally gentle nominations as well as they reinforce the impact on the recipient. This is the so-called gender-sexual asymmetry and the use of appeals addressed to one interlocutor in plural. Appealing units sensually intensify the following morphological tools such as the comparison (comparative and superlative) positive forms of adjectives. Among the pronouns which display the language games there are some which are used in neutral case instead of male or female, which leads to the emergence of new pragmatic meaning. This form of affectonims helps to get even an adult to a child, exactly this is the way of a sender to implicitly express a desire to protect a companion, to take care of him. In general, any violation in terms of pragmalinguistic is not accidental because it encourages communicative effect: the recipient always has responds to such common appealing units.

Keywords: affectonym, morphological tools, influential effect, emotion, intensifier, addressee.

Намагаючись посилити ефективність впливу, комуніканти вдаються до використання низки мовних засобів морфологічної природи, подекуди й до гри з ними. Дослідженню зазначеної проблеми присвячені розвідки А. М. Архангельської, Т. А. Космеди, О. О. Тараненка, О. В. Халіман,

[E-resource]. URL: <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/> (viewed 11 January, 2017). 8. **Peña-Cervel, M. S.** Motivating film title translation: A cognitive analysis [E-resource]// *Círculo de Lingüística Aplicada a la Comunicación*. 2016. #66. Pp. 301–339. URL: <http://www.ucm.es/info/circulo/no66/pena.pdf> (viewed 5 January, 2017). 9. **Shi, Xuedong.** The English Film Title Translation Strategies [E-resource]// *Journal of Language Teaching and Research*. 2014. Vol. 5. No. 3. Pp. 606–610. URL: <http://www.academypublication.com/issues/past/jltr/vol05/03/16.pdf> (viewed 6 January, 2017). 10. **The American Heritage Dictionary of the English Language** [E-resource]. URL: <http://www.ahdictionary.com> (viewed 9 January, 2017). 11. **Yin, Lu.** On the Translation of English Movie Titles [E-resource]// *Asian Social Science*. 2009. Vol. 5. No. 3. URL: <http://www.ccsenet.org/journal/index.php/ass/article/view/268> (viewed 6 January, 2017).

Зосімова Оксана Віталіївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри практики англійського усного і писемного мовлення, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Україна, 61168, м. Харків, вул. Валентинівська, 2.

E-mail: oksanazosimova@ukr.net
tel. (0572) 68-43-25;
<http://orcid.org/0000-0002-5446-2222>

Zosimova Oksana Vitaliivna – Ph.D in Philology, Associate Professor, Department of Practice of Oral and Written English, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. Valentynivska Str. 2, Kharkiv, 61168, Ukraine.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Бугасівська Юлія Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства, Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Бикова Ірина Алімджанівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри східних мов, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Волошина Юлія Євгенівна – аспірантка кафедри української мови, Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди

Гаврилова Олена Валентинівна – аспірантка кафедри української мови, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Глуховська Марина Сергіївна – старший інспектор, Відділ міжнародних зв'язків Харківської державної академії дизайну і мистецтв

Гріччина Аліна Володимирівна – аспірант кафедри української мови, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Заборна Марія Степанівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри загального мовознавства і слов'янських мов, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Зосімова Оксана Віталіївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри практики англійського усного і писемного мовлення, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Івашенюк Дар'я Миколаївна – аспірантка кафедри української мови; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Книшенко Наталія Петрівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства, Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Князь Тетяна Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри мовних дисциплін, Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва

Коваленко Юлія Володимирівна – аспірантка кафедри української мови, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Козка Ірина Кирилівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов, Харківський національний медичний університет

Константинова Людмила Всеволодівна – старший викладач кафедри романської філології, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Космеда Тетяна Анатоліївна – доктор філологічних наук, професор, Університет імені Адама Міцкевича в Познані (Польща)

Лепетюха Анастасія Вікторівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романської філології, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди.

Лисенко Олена Миколаївна – викладач Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова, кафедра українознавства. Здобувач ступеня доктора філософії у Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського

Льо Юйин – кандидат філологічних наук, доцент кафедри літератури і культури Хбэйського педагогічного ун-ту. КНР

Маленко Олена Олегівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства і лінгводидактики, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Мізіна Ольга Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства, культури та документознавства, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

Мишеніна Тетяна Михайлівна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри української мови, Криворізький державний педагогічний університет

Мокляк Оксана Іванівна – кандидат філологічних наук, викладач кафедри загального і слов'янського мовознавства та іноземних мов Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Новікова Євгенія Борисівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов, Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Піддубна Наталя Віталіївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Плотнікова Наталя Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри сучасних європейських мов, Харківський інститут фінансів Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

Пуряєва Наталія Володимирівна – кандидат філологічних наук, докторант Інституту української мови НАН України

Рамірес Рестrepo Луїс Мігель – доцент медичного факультету Університету в місті Манісалес, Колумбія

Романова Оксана Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри сучасних європейських мов Харківського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету

Терещенко Василь Миколайович – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства і лінгводидактики, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Чевичелова Олена Олександрівна – аспірант кафедри української мови, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Чередник Людмила Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства, культури та документознавства, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

Черненко Ольга Ігорівна – аспірант кафедри української мови, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди.

Шишкіна Карина Ігорівна – аспірант кафедри англійської мови, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди.

Шкіцька Ірина Юрійівна – доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри документознавства, інформаційної діяльності та українознавства, Тернопільський національний економічний університет.

ЗМІСТ

ЛЕКСИКОЛОГІЯ. ФРАЗЕОЛОГІЯ

<i>Гриччина А. В.</i> Урбаноніміка як галузь сучасних топонімічних досліджень.....	3
<i>Князь Т. М.</i> Фразеологічні перифрази в тексті сучасної української публіцистики	9
<i>Kozka I. K.</i> Semantic relations in the system of adjectives to portray a person	15
<i>Лисенко О. М.</i> Метафора як об'єкт наукових студій	22
<i>Мишеніна Т. М.</i> Фітонімічний код ідіостилю Миколи Вінграновського (на матеріалі макролокусів ліс, степ, сад, поле)	30
<i>Піддубна Н. В.</i> До питання про статус біблеїзмів у сучасній українській мові	40
<i>Шишкіна К. І.</i> Перифрастичні евфемістичні номінації соціокультурних табу: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі вікторіанського художнього дискурсу)	47

ГРАМАТИКА

<i>Глуховська М. С.</i> Асоціативність як чинник виникнення новотворів суспільно-політичного дискурсу.....	54
<i>Заборна М. С.</i> Структурно-семантичні параметри складнопідрядних порівняльних речень в ідіолекті Марка Вовчка.....	60
<i>Космеда Т. А.</i> Поетична граматики: інтимізувальні смисли займенникових форм у художньому тексті В. Симоненка.....	70
<i>Лепетюха А. В.</i> Компресовані адвербіальні монопредикативні висловлення з синтаксичною синонімією (на матеріалі сучасної французької художньої прози).....	77
<i>Мізіна О. І., Чередник Л. А.</i> Складнонунульсуфіксальні деривати як об'єкт документної лінгвістики (на прикладі технічної метамови).....	83
<i>Мокляк О. І.</i> Морфологічні засоби посилення впливового ефекту афектонімів	91
<i>Новікова Є. Б.</i> Неологізм, okazіоналізм, потенційне слово: проблеми розмежування.....	97
<i>Терещенко В. М.</i> Місце конструкцій із пояснювальним відношенням у класифікаціях складного сполучникового речення	103

КОНЦЕПТОЛОГІЯ

<i>Плотнікова Н. В.</i> Концепт святвечір у міфологічній картині світу.....	109
<i>Черненко О. І.</i> Вербалізація концепту любов / кохання як духовної цінності в поетичному мовленні Віктора Бойка (на матеріалах збірки «Пролог»)	117

ТЕКСТОЛОГІЯ. ДИСКУРСОЛОГІЯ

<i>Івашенюк Д. М.</i> До питання про мовні засоби сміхотворення в текстах українських анекдотів.....	123
--	-----

Наукове видання

ЛІНГВІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

**Збірник наукових праць
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди**

Випуск 45

Відповідальний за випуск к.ф.н., проф. *О.А. Олексенко*

Коректори: *Ю.О. Тимченко, Н.В. Щербакова*

Комп'ютерна верстка *О.Б. Ісаєвої*

Підписано до друку 00.05.2017. Формат 60 × 84/16. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 15,0. Тираж 300 прим. Ціна договірна.

Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

Віддруковано ФОП Андреев К.В.
61166, Харків, вул. Серпова, 4